

Történelem

KOROKNAY GYULA:

Őfelsége kállói végháza, 1570–1610*

Egyéb adatok híján nem tudjuk, kinek a nevéhez kössük a következő évek panaszait, amelyekben az országgyűlés akkor csak innen ismert szokatlan sorozatban foglalkozik a kállói katonák ellen felhozott vádakkal. Ezekből kiderül, hogy a vár keletkezési körülményeiből adódó születési hibák állandósították az ellátási gondokat. Ha valami változás ezekben az években történt, legfeljebb az lett, hogy az országgyűlés fáradt ki a hiábavaló törvények hozatalában.

Rudolf 1596. évi dekrétuma, 40. cikkely (márc. 26.):

„Az ország karai és rendei is Ő császári felségét arra kéri, hogy méltóztassék ezeknek a Szatmár és Szabolcs vármegyebelieknek az esedezését amiatt, hogy őket a kállói őrség számára erőszakkal és fegyverrel gabonaörlésre kényszerítik, a katonák a szegény jobbágyok rétjeit és kertjeit lelegeltetik, fa szállítására szorítják, valamint egyéb sérelmeikre is, melyekkel naponta sanyargatják és elnyomják, kegyelmesen meghallgatni.”

Rudolf 1597. évi dekrétuma, 36. cikkely (május 6.):

„Szatmár és Szabolcs vármegyék is panaszolkodnak, hogy ámbár a múlt években a kállói kapitánynak és azon részek főkapitányának is már egynehányszor meg volt hagyva, hogy ezeket a vármegyéket, az országnak e tárgyban kelt közönséges végzései ellenére, a kállói erősséghez teher- és faszállítással ne terheljék és arra ne kényszerítsék:

1. §. Mindazonáltal ezeket a panaszokat eddig még semmiképpen nem teljesítették, hanem őket most is a legsúlyosabban háborgatják és kényszergetik.

2. §. Ezért megállapították, hogy az ilyeneket, akik Őfelsége parancsolatait meg nem tartják és az ország közönséges végzései ellen cselekesznek, Őfelsége érdemük szerint megbüntesse.”

Rudolf 1597. évi dekrétuma, 37. cikkely (március 17.):

„A rendek ismételten meg ismételten esedeznek aziránt, hogy Szatmár és Szabolcs vármegyéknek már igen gyakran tett panaszát Őfelsége a Kállóhoz kierőszakolt örlési és egyéb munkákra nézve hathatósan orvosolni és a szepesi kamarának szigorúan meghagyni méltóztassék, hogy ezeknek az elnyomásán segítsen.”

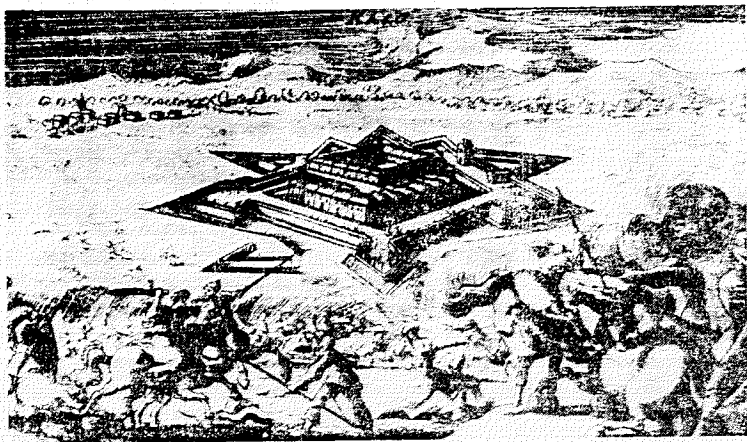
KÁTHAY MIHÁLY

Legismertebb a kállói kapitányok közül. Hírét azonban főleg a Bocskay halála miatti súlyos vádnak és tragikus halálának köszönheti, de szerepe van

* A közlemény első részét l. folyóiratunk előző számában, a 168–178. lapon. (A szerk.)

a kései magyar humanizmusban, kállói kapitányságának eseményei viszont alig ismertek.

Életét meglehetősen hiányosan ismerjük, és sokszor az is, amit tudunk róla, tele van bizonytalansággal. Apja Káthay Ferenc, Eger várának, „egész Magyarország leghíresebb vitézlő iskolájának” hadnagya. Egyik legjelesebb és legismertebb hadi tette volt, mikor 1562-ben Gémessy Ferencsel jött Szatmár alá „törököt kapdosni”, ahogy az idő tájt mondták, és megmentették a rozsályi várat.⁵³ Vitézségeért 1584-ben megkapta a mislyei prépostságot.

Kálló a XVII. században (képzeleti rajz)

Káthay Mihály, ha apja mellett járta ki a vitézek iskoláját, jobb helyet keveset találhatott volna, ugyanakkor azonban teljes bizonytalanságban vagyunk afelől, hogy hol szerezte nem alacsony fokú humanista műveltségét. Istvánffy ugyan lebecsüli, de túl magas mércével mér, ami érthető, megjárta Padova, Bologna egyetemeit. Kortársai közül legszebb dicsérettel Rimay János tüntette ki, mikor a Balassi-apológiában „a Pallasztól származó nagyságos és nemes urak” közt említi Istvánffy, Révay Péter, Szakolyi Miklós szabolcsi alispán társaságában.⁵⁴

(Ha a tatár s török pusztítás közbe nem szól, a 90-es évek fényes évtizede lehetett volna a szabolcsi s magyar humanizmusnak. Balassa Ferenc Tokajban volt vicekapitány, mielőtt Monostorpályinál 1594-ben elesett, Szakolyi Miklós Baranyai Decsi Jánost akarta a kisvárdai skóla élére hozni, Rimay János Ecse-den járt Báthory Istvánnál, Kisvárdá mellett Telegdy Kata írta közvetlen hangú leveleit s verspróbálkozásait, s nagyon valószínű, hogy Káthay Kállóban még csiszolta latin disztichonjait s magyar verseit.)

1594-ben Káthay Mihály mindenestre országszerte ismert személyiség volt, a Hatvan alatti harcokban Turánál történt megsebesüléséről nemcsak Telegdy Pál számol be Várday Katának Kisvárdára,⁵⁵ hanem Thurzó György is feleségének.⁵⁶

1590 márciusában a tatárok Kállót megtámadták, és 20 hajdút levágtak.⁵⁷

Mikor lett Káthay Kálló kapitánya, nem tudjuk. Eddig a legkorábbi erre vonatkozó évszám az 1600. év, a szabolcsi iratok ekkor említik legelőször egy különös, némileg talányosnak látszó ügyben.^{57b} A jegyzőkönyv szűkszavúan csak annyit mond, hogy „bizonyos ügyekből kifolyólag” a két alispán és még hatan a vármegyétől felkeresték Káthay Mihály kállói kapitányt. Hogy ilyen szokatlanul népes és a vármegye egész vezetőségét magába foglaló küldöttség kereste fel Káthayt, ennek nagyon fontos okának kellett lennie.

Amit viszont ebből az évből tudhatunk: a kállói muskétások a tokajiakkal együtt részt vettek Bástia seregében a Mihály vajda ellen szeptember 18-án vívott miriszlói ütközetben.⁵⁸ A kállóiak és a tokajiak az eredeti, de a második felállásban is az első csatasor előtt voltak, feladatuk Mihály vajdának az országot melletti ágyúinak elfoglalása. Bessenyei István ekkor történt haláláról megemlékeznek történetíróink, de nem tudni, melyik csapatban harcolt.

A következő év júliusában tatárok pusztítanak Kálló környékén, ezúttal Mihály vajda hamisított levelére Báthory Zsigmond érdekében.⁵⁹ Talán ezzel függ össze, hogy a goroszlói ütközetben ez alkalommal nem történik említés kállói katonákról.

Káthay Mihály legjobban azzal írta be magát Szabolcs történetébe, hogy a mezővárost elvette a Kállayaktól. Ennek lefolyását a már többször említett nagykállói mezővárosi iratok segítenek rekonstruálni. Mindenekelőtt ismét hangsúlyozni kell a kállói vár sajátos keletkezési körülményeit és viszonyait, nevezetesen, hogy nem volt földbirtoka, mivel a Kállayak magánterületére épült. Bonyolította a helyzetet, hogy amint már erről szó volt, a vár alatt, annak oldalában bízva új település jött létre, Újkálló. Ennek jogállása távolról sem volt egyértelmű, mert nemcsak az 1566-ban elpusztult régi mezőváros lakosai költöztek ide vissza, hanem jöttek máshonnan is, főleg pedig itt laktak azok a katonák, akik a vár szűkössege miatt a várban nem fértek el. Csapy Kristóf alatt a Kállayak hallgatólagosan érvényesítették Kállóra vonatkozó földesúri jogokat, amelyeken Káthay a vár katonasága érdekében egyre nagyobb és több részt ütött. Káthaynak volt koncepciója. Átlátta ugyanis, hogy az eddigi gyakorlat szerint nem tud katonáiról gondoskodni, tiltják a frissen hozott, háromszoros országgyűlési végzések. Célja elérésére a legegyszerűbb s leginkább kézenfekvő utat választotta. Kétségbe vonva a Kállayak jogát Újkállóhoz, kivette kezükből a kocsmátatást, a piacot, a hidon a sóvámot, s a katonáinak is megtiltotta, hogy a föld használatáért megadják a kilencedet, használatba vették a legelőket, erdőket. Valószínűnek látszik, hogy mindez még 1600, Káthaynak az iratokban való felbukkanása előtt végbement, s hogy a vármegyének válogatott népes küldöttsége emiatt kereste meg 1600-ban Újkállóban.

A kállói kapitány biztos, hogy nem engedett, és a Kállayak viszont, pontosabban Lőrinc és unokatestvérei: Ferenc, Miklós és János, nem derül ki, melyik hatóságtól szereztek olyan ítélő levelet, mely öfelsége nevében visszazárta nekik Kálló mezővárosát.⁶⁰ A beiktató biztos Budai István a szentgyházban tartott istentisztelet után elvégezte a beiktatást, a mezővárost megkapták a Kállayak. Kállay Lőrinc meg is köszönte. Természetes, hogy a nagy eseményt meg kellett ünnepelni. Kállóban éppen az azévi vásár napját tartották — nagyobbjre esett —, kedvező alkalom, hogy a fél ország hirül vegye azt, ami Kállóban történt. Ahogy a főtéren felvert sátrakban folyt az ünneplés, és a bor már a fejekbe szállt, Csomaközy Andrásnak — ki szabad hajdúkapitányból lett az

idők folyamán Rákóczi György váradi vicekapitánya — és Vetéssy Mihálynak, a későbbi szatmári alispánnak az az ötlete támadt, hogy megtréfálják a várba bezárkóztató Káthayt. Mintha a török támadta volna meg a várost, Allahot kiáltottak, megverték riasztásul a dobokat, s hogy a felfordulás őszinte legyen, a vásárosok sátrainak a köteleit is elvagdosták. Káthay tizedeseket küldött ki a várból, hogy megnézzék, mi történt. Mikor a szakasz katona visszatért, a kapitány ágyút szegezett a túlságosan jókedvű mulatozókra, mire a Kállayak titkon elmenekültek. „Így egy napig sem volt Kálló az övék.” Káthay az esetet megírta Kassára János Jakabnak, ahogy Belgiojosót nevezték, megtoldva azzal, hogy a Kállayak hadat gyűjtöttek ellene, ami talán nem is volt teljesen alaptalan. A kassai főkapitány pedig parancsot adott, hogy a bűnösöket fogja el, szállítsa Kassára, s a várost elvette a Kállay családtól. Más változat szerint Belgiojoso Kállay Ferencet és Miklóst büntetésből egy hónapra Váradra küldte, hogy a török meg akarta szállni(!).

Belgiojoso és Csomaközy András említése segít meghatározni Káthay akciójának az évét: 1603 márciusában történhetett.

Azzal, hogy a „király képe” Kállót a kapitány hatalma alá juttatta, a vár helyzetén kétségtelenül javított, nyugodtabb lett a katonaság és a hajdúk élete, s hogy Káthay rátette kezét a földesúri jövedelmekre is, azzal, ha nem is nagy, de egy megbízhatóan állandó jövedelemre tett szert. Ennek ismeretében a Belgiojosóval való ügyét is más megvilágításban kell látni. Mikor azt a bizonyos öt paripát kizsarolta,⁶¹ s hűtlenségi perrel fenyegetőzött, Káthay nem volt teljesen fedezve, másrészt pedig nyilvánvaló, hogy a kassai főkapitány a szívettségnyújtást úgy értelmezte, hogy azt valamivel a másik félnek illik viszonzni. Nem a szó valódi értelmében vett zsarolásról van szó, hanem annak a bizonyos valamit valamiért elvnek az alkalmazásáról.

Ettől kezdve Kálló századokig nem került vissza a Kállayak birtokába annak ellenére, hogy a „Bécsországi végezés” és az 1609. évi országgyűlés is visszaadta. Ekkor éppen az egyik érdekelt, Kállay Miklós volt az alispán és országgyűlési követ is.⁶² A beiktatás is megtörtént volna, Dóczy András kassai főkapitány és Kellemessy Mihály, Bocskay volt tanácsura meg is jelentek, de a hajdúk nyugtalansága miatt a dolgot későbbre halasztották.⁶³

Az álmosdi, vagyis a diószegi harc után Kállóra nem köszöntöttek szép napok. Erről Szamosközynek két megjegyzéséből is értesülhetünk. Az egyik töredékben a menekülő Belgiojoso hadának a tokaji hajóhídon való átkelése utáni éjszakai mézsárlásról a következőket írja: „Az rác Rakomaznál ezerhat-száz volt, kiket mind levágtanak feleségek, gyermekek nélkül, kiket Újkállónál lakó helyekben vágtak le, megégetvén házaikat.”⁶⁴ A másik pedig: „Immár az rác had, kinek falujokat, feleségeket, gyermekeket az hajdúk azelőtt egy-néhány nappal levágták, dúlták és felégették volt, ezek is összevgyülekezvén . . . miérthogy az hídon nem mehettének mindjárt által, mennek be Rakomaznak és ott telepednek le, nem félvén semmi ellenségtől.”⁶⁵ De magyarok is sokan elestek. „Volt ott Rakomazon Lónyay János a. m. kétszáz magyarral, ezekben is nagy kár lőtt.” Nem tudjuk, hol volt katona Lónyay János, sem az a Szegedi Markó, a rácok kapitánya, ki „csak szörin lovára ragadván és félig meztelenül úsztatja az Tiszát”, lehet, hogy Kállóban, de az nem valószínű, hogy Kállóban két ezrednyi hajdúnak helye lett volna. A rác hajdúk Kállóban az alsó sorompónál laktak, a város palánkjának déli kapujánál. Ez a mézsárlás is éjszaka történt, egyébként bemenekültek volna a várba, s nappal a várból elűzték volna a hajdúkat, kiknek különben ismerniök kellett a helyi viszonyokat

Talán Ibrányi Ferenc? Ez a véres nemzetiségi ellentét egyébként nem volt újkeletű. Az előző évben a rác és magyar hajdúk közt a Délvidéken kitört nem mindig vértelen rivalizálások utóhangja volt.

Mindez egyúttal világossá teszi előttünk azt is, hogy később Bocskay miért telepített Kállóba hajdúkat. Volt hely is, és a várnak szüksége is volt rájuk. (Jó negyedszázad múlva, 1631-ben az eset kísérteties pontossággal megismétlődik.)

Káthay katonái, mint egy október 23-án, két nappal a rakamazi támadás után kelt levelében írja, napról napra „szöktön-szöknek”.⁶⁶ Bocskay ezalatt majdnem két hétig Tiszalökön táborozott és várt. Nemi tépelődés után október 29-én Káthay Mihály is jelentkezett táborában, Bocskay kancellárjává tette. Az eléggé elnéptelenedett Kálló élére Iratossy Pál került, „füember, vén ember” — ahogy Szamosközy minősíti.⁶⁷

Nagy László, aki a Káthay-ügyben a legilletékesebb, meggyőzően mutatja ki, hogy Bocskay nagyon sokat köszönhet az urak közül egyedüli „pápista” kancellárjának akár politikai, akár katonai téren.⁶⁸ Nemcsak jó társadalmi helyzeténél fogva — anyja Mágócsy Margit, felesége Homonnai Drugeth Anna révén másodunokatestvéri fokon Felső-Magyarország majd minden főúrához rokoni szálak fűzték —, hanem különböző irányban megnyilvánuló tehetségénél fogva is. Humanista műveltségét a kancellárián, kiáltványokban, követségeken kamatoztatta, de a hadműveletek irányításában is érződött pozitív hatása. A fegyelmi udvar legtehetségesebb és leghasznosabb tagjának bizonyult.

1606 áprilisában a kassai gyűlésen az Ilésházy által hozott békeponctok ellen Bocskay nevében Káthay tartott beszédet. „Jobb meghalni, mint méltatlan békét kötni” — summázta mindjárt a beszéde elején a lényegét.⁶⁹ Júniusban Bocskay Szentjób várában lévő kincseit szállította Kővárba, augusztus 17-én még ellenjegyezte a bécsi béke okmányát. Ilésházy ezután nem sokkal látogatta meg Bocskayt, s a látogatás után börtönözték be Káthayt „sok külömb-külobbféle ártalmas praktikái” miatt. Két héttel Bocskay halála után, 1607. január 12-én egy börtönből írt levele alapján, hajnalba nyúló tanácskozás után Nyáry Pál és Székely György két drabantjai kiragadták a kassai főter pellengéréhez, és az árulóknak kijáró kivégzési módon dirib-darabokra szabdalták. Az első vágást az a Gémessy Ferenc mérte rá, aki vagy akinek az apja annak idején 1562-ben Káthay apjával együtt mentette meg Rozsály várkastélyát a törököktől. Káthay felesége a férjének lepedőbe összegyűjtött maradványait Alsómislyén temette el, Kassa alatt a Hernád völgy egy teraszán álló egykori prépostsági templomban.

Nagy László, újszerű meglátásairól ismert, neves történészünk több írásában is rehabilitálta Káthay Mihályt.⁷⁰ Először is észrevette, hogy Bocskaynak lassan ölő méreggel való etetés vádja későbbi keletű, főleg azonban, hogy a radikálisan németellenes, Báthory Gábor-párti kancellár börtönbe vetése és felkoncolása is Ilésházy kezdeményezésére történt politikai gyilkosság.

Kassán a Fő utca 52. szám alatt még részben megvan Káthay Mihály háza, a keskeny folyosó, ahol Segnyey Miklóssal és Kis Alberttel leszúrták Bocskay parancsára Lippai Balázst, a vitéz, de harcosló cigány fővezért, mivel „csudadolognak mondják, mennyire nagyon elhitte magát” s az emelet néhány szép reneszánsz oszlopa még emlékeztet Bocskayra, ki a vendéglátója letartóztatása előtt még betegre ette itt magát cukrozott gyümölcscsel, — amint azt Bethlen Farkas elmeséli. Alsómislyén viszont a templom már későbbi. Mögötte a felismerhetetlenségig átalakított iskola alig őriz valami bizonytalan nyomokat régebbi múltjából.

Rákóczy Zsigmond egri főkapitány, számos győztes csata hőse. Bocskay után erdélyi fejedelem, kinek sírköládája a szerencsi református templomban látható, és aki harmadik házasságában Csapy Kristóf özvegyét, Telegdy Borát vette feleségül, felsővadászi Rákóczy Lajosnak első fokú unokatestvére volt.

Apja, Rákóczy György a hírhedt oligarcha Bebek György alatt hadnagykodott, s 1567-ben Felsővadász várkastélyát védte hősiezen. Rákóczy Lajos a halotti zászlaja felirata szerint⁷¹ 1572-ben született, mostohaanyja katolikusnak nevelte. Szatmár várában Básta alatt szolgált, de hosszú volt az út s tele kitérőkkel, míg Kállóba eljutott. Mikor Mihály vajda 1600-ban kettős veresége után földönfutóként Nagyváradon, Tokajon, Kassán át Rudolf császárhoz menekült, magyarországi hívei közül különösen Rákóczy Lajos és Segnyey Miklós segítették.⁷² Visszatértében pedig másokkal együtt segítettek neki a Prágában kapott pénzzel Szabolcsban is, míg a vármegye le nem állította, hajdúkat toborozni, akik Goroszlónál nagyban hozzájárultak a győzelemhez Báthory Zsigmond csapataival szemben.

Básta túlságosan jól ismerte Mihály vajdát, hogy ne bizon benne, ezért önkényeskedése miatt, mintha Erdély az övé volna, mikor már tilalmait megszegve felgyújtotta pl. Tordát, Enyedet, Gyulafehérvárt, és katonái kirabolták a gyulafehérvári székesegyházat, nem kímélve Hunyadi János sírját sem. Básta augusztus 19-én röviden végzett vele, vallonjaival megölette.

Rákóczy Lajos mint Mihály egyik alvezére, azon az estén a vajda sátrában időzött. Szamosközy jegyzetei szerint Mihály érezte, hogy Básta tervel valamit ellene és bánta, hogy Rákóczy a hajdúit elküldte Fogarasba feleségéért és gyerekeiért.⁷³ Istvánffy arról is tájékoztat, hogy Rákóczy Lajos a vajda védelmére kelt, „De míg más életét meg akarta menteni, a magáét majdnem elvesztette.” Négy sebet kapott, a legveszedelmesebbet a tarkójára. „Gyászos véget is ért volna, ha a sebészek kezei elmenő lelkét vissza nem tartják.”⁷⁴

Mikor 1603-ban Székely Mózes szétvert serege a Vaskapun keresztül menekült családjaikkal Karánsebesre a törökhöz, a Kenyérmezőn táborozó Básta Rákóczy Lajost indította a menekülők üldözésére. A köszvénytől súlyosan gyötört Borbély György nem tudta megakadályozni a pánikot, Rákóczy hajdúi egyforma kegyetlenséggel mészárolták a menekülőket, férfiakat, nőket, gyerekeket. Szamosközynek legkeserűbb lapjai azok, melyeken a magyarországi hajdúk Vaskapun viselt dolgait írta le.⁷⁵ Maga Rákóczy is annyira megelégedte a dolgot, hogy a következő év elején le is mondott.

Még ugyanabban az 1604. esztendőben Rákóczy Lajos az elzászi Duval de Dampierre-rel — ki majd hadvezérként 1620-ban Pozsonynál fog elesni — a Maros-völgy bejáratát őrző, sok ostromot megélt Lippa várának a kapitányai. „Békében és háborúban nagyhírű vezérek, akik... odaadó buzgósággal vigyáztak, hogy Erdély kárt ne szenvedjen a töröktől” — írja róluk Bojti Veres Gáspár.⁷⁶ Vigyáztak is, mert mikor megtudták, hogy a Temesvárra a törökhöz menekült Bethlen Gábor érintkezésbe lépett Bocskayval s a temesvári pasáival, Bektással meg akartak indulni, a két kapitány Lippai Balázst küldte ellenük, ki oly sikeresen rajtuk ütött, hogy Bethlen és Bektás alsóruhában, foguk közt karddal voltak kénytelenek a Temes folyón átúszni, hogy megmenekülhessenek. Amint az közismert, a Borosjenőben tartott kótyavetyén került elő az a bizonyos kompromittáló levél, mely végül is Bocskay harcát elindította.

1604. szeptember 8-án Rákóczy Lajos részt vett azon a haditanácson, melyet Belgiojoso tartott a rakamazi sáncban, jelen voltak azok a hajdúkapitánok, kik a diószegi hídnál esett csata előtti napon titokban felesküdték Bocskayra: Lippai Balázs, Dengeleghy Mihály, Ibrányi Ferenc, Szénássy Mátyás, Deli Markó.⁷⁷

Rákóczy Lajos nem csatlakozott rögtön Bocskayhoz, aminek egyéni oka volt. Az említett Lippai Balázst Bocskay fővezérévé tette. „Mint lehessen énnekem generálisom Lippai Balázs, mikor az én szolgám volt azelőtt. Az bizony soha nem leszen” — írta egy levelében.⁷⁸ Bocskay úgy oldotta meg a kérdést, hogy egyrészt Lippait Káthayékkal megölette, másrészt Rákóczy Lajost is generálissá tette és Lippán hagyta. A nagy nyugat-magyarországi harcok ezért nélküle zajlottak le.

A várból a németek eltávolítása úgy történt, hogy Petneházy Istvánnak Jenő kapitányának példájára „Lippában nagy éhség lévén, kibeszéli Rákóczy az németeket belőle... s azok széjjel csavarogtak.”⁷⁹ Lippa mégis elveszett, valószínűleg már 1605. július 6-án. Rákóczy jóhiszeműen befogadta a Lugosról elűzött rác hajdúkat, márpedig Lippán a rácok laktak a várban, míg a magyarok a városban, kevesen voltak, úgy hatvanan s fizetetlenül. Egy lovat őrző rác gyerek meggyilkolása s a lovak elkötése miatt a rácok a magyarokat vádolták s behívták a törököt.^{80a} „Az hitetlen ebek, az rácok Lippa várát török kézben adták, magamat is az Isten oltalmazza, hogy ott nem veszek” — írta a volt kapitány Erdélyt kormányzó unokatestvérének, Rákóczy Zsigmondnak.^{80b} Ráadásul a rácok a törökökkel „minden marháját feldúlták”, köztük Marosilyét.^{80c}

1605—1606 telét Nyitrán töltötte most már mint a felső-magyarországi hadak generálisa és Kálló várának főkapitánya. Tennivalóiról — mindegyikük igen jellemző a korra — a hozzá írt levelekből értesülhetünk. Így Bocskay 1606. január 10-én a következő ügyben ad parancsot. „Besztercebányáról az réznek Lengyelországban való vitelével és eladásával volt reményünk az pénzszerzésre, mellyel addig régen megjöhetnek volna. Azokat az útban találván Szilassy hada lovokat az szekerek elől egyetlen egyig elvitték, az szekerek mind rezestől azkép maradtanak az mezőben és úgy állanak”, Rákóczy gondoskodjon a szállítmány tovább jutásáról s kíséretéről. Odaát jó ára van a réznek, a kincstár pedig majdnem üres.⁸¹ Rákóczy Lajos egy másik hálátlan feladata a hadaknak téli kvártélyra való elosztása. Illésházy panaszkodik, hogy a katonák a „sovány” Vág-völgyi vármegyékben telelnek, s a szegénységet megfosztották élelmétől, azok az éhhálál szélén vannak. Más szóval Rákóczy vigye el katonáit az ő birtokáról, s vigye inkább Thurzó Györgyére.⁸² Thurzó György is tiltakozik: „az ország végzése szerént való adót ők semmiképpen meg nem adhatják, élehetlenné maradnak”.⁸³ Mi sem természetesebb, hogy a katonák, ha nem akarnak éhen halni, kimentek a falvakra, s hogy a panaszok ellen Rákóczy megvédi az övéit, hogy az ő katonái nem raboltak, nem zsákmányoltak, csak azt vették el, „azmely élést az ország és vármegyék az vitézlő népnek rendeltének”.⁸⁴ Így a kör bezárul! Magyarország nem volt képes egy háborúnak a súlyát elviselni, akár német, akár magyar járt.

Hogy Rákóczy Lajos nemsokára ezután Kálló várában találta magát, abban Illésházy bizonyára közreműködött. Távozás előtt azonban még a távolból elrendezte Lippa visszafoglalását.⁸⁵ Nagy Lőrinc hadnagyát elküldte 300 hajdúval, kikhez még Petneházy István jenei kapitány adott erősítést. Nemi kalandos fordulatok után április 18-án a törökök meg is adták magukat.

1606 áprilisában Rákóczy Lajos már Kállóban volt. A kállói hajdúk korábban elvettek a lakosoktól „valami szárazmalmot” s a benne lévő „ingó-bingó marhákat”, ezeket kassai utasításra visszaadta.⁸⁶ Októberben ismét rendet kellett teremtenie az elszállásolások körül. Tekintélyes hajdúkapitányok ugyanis ott szállásolták el magukat, ahol akarták, s nem a kijelölt helyen. Bocskay olykor konkrét utasítást ad: Török Istvánt „Sarkad felé szállítsa alá, hogy vigyázhassanak az tatárookra, mert ha ott maradnak, azhol vadnak, egy csepp bor sem kezd maradni”.⁸⁷ Az is előfordult, hogy mire például Deli Kozmát Krasznából kiharcolták, már más ment helyébe, ezért írja a fejedelem: „Fekete Pétert Krasznában ne szenvedje.”

November első napjaiban Várád megadta magát szabad elvonulás mellett, amit Rákóczynak kellett biztosítania. A dolognak az adott jelentőséget, hogy az elmúlt évben Szatmár várának átadásakor Szénássy Mátyás Bocskay határozott parancsa ellenére levágta s kifosztotta a fegyvertelen elvonuló német katonákat. Bocskay részletesen rendelkezett. Várád átadásakor a hajdúk Biharból elmenjenek, Rákóczy kap 500 székely gyalogot, 100 kék puskást, más főembereket, mint Segnyey Miklós, Imreffy János, és vegyen maga mellé „emberségesb vitéz embereket, nem hajdúkat”.⁸⁸

Bocskaynak ezek a levelei két szempontból is érdekesek. Kitűnik, hogy a kállói kapitány nemcsak egy kisebb vár parancsnoka volt, hanem tekintélyes hatáskörrel rendelkezett. Más szóval Rákóczy Lajos esetében nem a vár adott rangot a kapitánynak, hanem a kapitány a várnak. Másrészt őszintén bevilágítanak minden kialakult hajdú mítosz ellenére Bocskaynak a hajdúkkal kapcsolatos másféle véleményére is, illetve ennek a bonyolult viszonyulásnak a negatív tényezőire.

Bocskay az év végén meghalt. A gyászmenettel Rákóczy Lajos is lekirísért a halottat Gyulafehérvárra, részt vett a temetésen s egyúttal unokatestvére fejedelemmé választásán.⁸⁹ Ez alatt február 22-én Kállóban megjelent a császári biztos, Dóczy András, a rendek részéről Kellemessy Mihály és Bornemissza Miklós, hogy a bécsi béke értelmében Tokaj után Kálló várának az öröseit is feleskessék s Rudolf nevében átvegyék. Fekete János vicekapitány a kapitánya távollétében nehezen hagyta meggyőzni magát, és másnap „kapitányjok híre nélkül” kötelezvény ellenében adták meg a várat.⁹⁰ Főlöszleges óvatosság volt, visszatérve Rákóczy Lajos is felesküdt.

De az ilyen helyzetben szokásos hópénzfizetés elmaradt, ami annál súlyosabb volt, mert az utolsó hónapokban Bocskay se fizetett.

A hajdúk többsége különben sem akart békét, hozzászórtak a könnyű vesztéssel járó hadviseléshez, a fosztogató életmódhoz, a jobbágyok feletti uraskodáshoz. Másrészt az a 9254 hajdú, aki Bocskaytól kapott adományt, nem is tudott letelepedni, mert a december elejei beiktatásoknál — Hadház kivételével — a kállói vicekapitány, Fekete János és a Kállayak ellentmondtak. Ugyanakkor nem volt kevésbé merev az országgyűlés sem. Makacsul követelte a hajdúknak régi földesuraikhoz való visszatérését, másrészt a nemeseknek megtiltotta a hajdúk tartását. A törvényt azonban Pozsonyban hozták, a nehézségek pedig a Felső-Tiszánál voltak Szabolcsban. A hajdúk Nagy Andrást megválasztották főkapitányuknak, s novemberben kitört az úgynevezett hajdúlázadás. Rákóczy Lajos távollétében, ki ekkor kapott báróságot, megpróbálták Kállóban a várat elfoglalni. „Környül fogtak, hol ostromlottak, hol kérték őfelsége vég-házát tőlünk, hogy nekik adjuk, déltől fogva éjfélig voltak rajtunk, most is itt környülünk vadnak újabban reánk akarnak jönni” — írja Fekete János

vicekapitány, Agárdy János és Vetéssy Mihály hadnagyok 1607. november 3-án Forgách Zsigmond királyi megbízottnak Kassára.⁹¹

A hajdúhadak aztán Kállóról, miután a vidéket felélték, Szikszó környéke vonultak rabolva, fosztogatva s egymást gyilkolva.⁹² A tárgyalások végén Homonnai Drugeth Bálint felső-magyarországi főkapitány 1608 áprilisában hitlevelet bocsátott ki, melynek egy érdekes pontja, hogy a kállói kapitányságot Némethy Gergely, a Bocskay harcaiból jól ismert vezér kapta volna meg.⁹³ Ugyanakkor azonban Homonnai 100 embert küldött Kálló megerősítésére, „mert az várhoz semmi közök sincs az hajdú vitézeknek”.⁹⁴ Rákóczy Lajos a gyalogos csapat elé ment, a hajdúk elfogták. Báthory Gábor 1608. április 26-án kelt levelében Illésháznak a következőképpen számol be erről az eseményről.⁹⁵

„Az Tiszántúl való uraim arra rendelt emberei Kálló városát, az mi megnevezett commissariusink és azok a hajdúk kezekben resignálván, azonközben Rákóczy Lajos, ki szintén akkor otthon nem volt, találkozik hazafele jöni, melyet az hajdúk megértvén az vicegenerálissal, Elek Jánossal, böcsületnek okáért kimentek eleiben és egyideig békességgel mentek. Az kocsija Rákóczynak beérkezvén, kit elől elbocsátott, kezdenek löni az hajdúkban álgúkkal. Az hajdúk kérdvén, mi dolog volna, Rákóczy azt mondja, hogy talán csak örömet lőnének. Azonközben közel menvén, jobban kezdenek hozzájuk löni, és az városban ki is ütnek azokra az hajdúkra, akik otthon voltanak. Ugy osztán az hajdúk (azokat), kik Rákóczyyal voltak, levágták és őt magát sebben fogták el.”

Ha ugyan tényleg így történt a dolog.

Májusban a hajdúk blokád alá vették a várat. A már szabadon engedett Rákóczy Lajos így számol be erről 1608. május 29-én Dóczy Andrásnak:⁹⁶ „... teljességgel annyira jutottak, hogy az vár árkaik kívül az egész kállai mezőben semmi hatalmok s birtokok nincsen, az szabad nyomáson barmoknak nem szabad járni... Az várban is felette nagy szorosságban vadnak, az kétszáz gyalog minden házok népekvel s marhájukval beköltöztenek, az kétszáz lovasok azonképpen... Mi, kik az várban vagyunk, római császár őfelsége szolgáinak tartjuk magunkat, az kik az városban vadnak, az erdélyi vajdát, Báthory Gábort uralják.” (Figyelemre méltó ennek a levélrészletnek a vár életéről áruklodó vonatkozása is.)

Júliusban a rendek lemondatták Rudolfot, s ez új helyzetet teremtett Magyarországon. A Kállayak Kassán a felső-magyarországi részországgyűlésen ismét visszakérték Kálló városát, amit el is értek, de a kiküldött Dóczy András és Kellemessy Mihály biztosok, számot vetve a hajdúk viselkedésével, jobbnak látták az ügyet későbbre halasztani. A hajdúkról pedig augusztus 20-án döntöttek, de a végleges adománylevelet Báthory Gábor csak 1609. szept. 13-án adta ki. Eszerint az Erdélyhez húzó hajdúk Kálló helyett megkapták Böszörményt Próddal. Ekkor sincs arról szó, hogy a magyarországiak pedig Csegét kapják meg, sem pedig arról, hogy várakat is építenek nekik.⁹⁷

Rákóczy Lajost viszont augusztus elején Illésházy István elmozdította a kállói vár éléről, ahogy Mátyás főhercegnek írja, „mert nem akart Felségedre felesküdni”, és Lónyay Andrást nevezte ki kállói kapitánynak.⁹⁸

Rákóczy Zsigmond halála után még 1608-ban Rákóczy Lajos lett az árvák: György, a későbbi fejedelem, Zsigmond, Pál és az özvegy Telegdy Bora első házasságából származó Csapy Zsuzsanna gyámja és nevelője. Minthogy a korban szokás szerint a férj halála után az özvegyet mindenféle porréll elárasztották, a gyerekek gyámja védte az érdekeiket. A Szunyogh családdal sikerült is

hamarosan megegyeznie, de Esterházy Miklóssal még évtizedekig perben állt. Két év múlva György nagykorú lett, és Csapy Zsuzsika is férjhez ment Parnón Kendy Istvánhoz, mint erről fentebb szó esett.

A megdondolatlan Báthory Gábornak mindjárt fejedelemsége elején sikerült annyi ellenséget szereznie, hogy 1611-ben Thurzó György nádor támogatásával Forgách Zsigmond, most már mint Felső-Magyarország főkapitánya hadat indított ellene. A hadjárat kezdete sokban emlékeztet a Bekes Gáspár-féle harc megindulására. Az erdélyi menekülteken kívül szép számban vettek benne részt a felső-tiszaiak, szabolcsiak. Rákóczy Lajos egyik alvezér volt, de részt vett benne Melith Pál szatmári, Lónyay András kállói kapitány és Nyáry Pál is.

A hadjárat sikeresen indult, Báthory Gábor veresége után Nagyszebenbe zárkózott, és csak néhány várat tartottak hívei. Forgách először Dévával próbálkozott, melyet Bethlen Gábor védett. Bethlennel Szerdahelyen Rákóczy Lajos tárgyalta, de a találkozás nem hozott eredményt. Báthory Gábort a segítségül jött török—tatár sereg jövetele mentette meg, és Forgáchot a saját katonái vesztették el. A hajdúk fellázadtak, s azt követelték, hogy a túlerőben lévő törökök elől kitérve a Kárpátok külső vonulata mentén a havasalföldi vajda lengyeleivel vonuljanak haza. A magyar seregnek a törököket sem sikerült elhagyniok, minden poggyászukat elvesztették, és a Kárpátokban szemben találtak egy még félelmetesebb ellenséget, a hirtelen beköszöntő, igen zord telet. Élelem és ruházat nélkül, lakatlan hegyvidéken, hóviharban, embertelen szenvedések és nélkülözések árán került haza az, ami a szétzüllött seregből megmaradt. Forgách november 19-én érkezett meg Kassára.

Rákóczy Lajos súlyos betegen hazaérkezve Mezőzomborba, ágyának esett, melyből fel sem kelt. Az egykor Szerencsen, a református templomban őrzött halotti zászlajának felirata szerint „Rákóczy Lajos a mezei sereg főkapitánya, a magyar Herkules, aransarkantyús vitéz, aki gyakran szétszórta és megszalasztotta az ellenséget, maga pedig ritkán menekült, alig hogy visszatért az erdélyi Alpokból, Mezőzomborban 1612. január 3-án, 40 éves korában csendesen elhunyt.”⁹⁶

Magától adódó epilógusként és összefoglalásként kínálkozik, hogy két évvel atlépjük a Rákóczy Lajos halálával záruló korszakot. A vár alapvető körülményei ekkor rendeződnek véglegesen, másrészt pedig az a sokat idézett alapvető dokumentum, a Kállay család javára felvett tanúvallomások egyoldalúan, következtetésképpen hamisan hangzanának ellenpárjuk nélkül, amit még meg kell ismernünk.

Mielőtt Lónyay Andrást Illésházy kállói kapitánnyá tette volna, 1607-ben a vármegye lovasságának volt vicekapitánya,¹⁰⁰ a kassai részországgyűlésen pedig 1608-ban, Szabolcs vármegye érdekeit képviselte. A történelem különös játéka folytán követi utasítása azt is tartalmazta, hogy Kálló mezővárosát adják vissza a Kállay családnak, pontosabban Kállay Miklósnak, aki tulajdonképpen három unokatestvérére hivatkozva az ügyüket mozgatta. Ez a kassai részországgyűlés lényegesen nem változtatott a helyzeten. Talán ezért határozta el Kállay Miklós, hogy a következő évre megválasztatta magát alispánnak, sőt a pozsonyi országgyűlés követének. Ez azért feltűnő, mert ez időben se előtte, se utána a Kállay család egy tagja sem viselt megyei tisztséget. Pozsonyban

Kállay Miklós adta elő Szabolcs vármegye sérelmeit, így az 1609-es törvények között az 57. cikkelyben meg is találjuk jelenlétének bizonyosságát: „hogy Kálló mezővárost tartozékaival együtt, de azon véghely kára és veszedelme nélkül a Kállay családnak visszaadják”. Thurzó György nádor tényfelderítő eljárást írt elő, így vették fel a sokat emlegetett tanúvallomásokat, de ugyanakkor Lónyay András is tett ellenlépéseket. Megelőzve a vármegye eljárását, hosszú levélben fejtette ki érveit, miért nem lehet és nem szabad Kállót visszaadni a Kállayaknak, s egyúttal igazát alátámasztandó levelet íratott a kállói vitézekkel — ennek dátuma 1610. április 16., a tanúvallomásoké pedig május 15. és folytatólag —, továbbá Kálló mezőváros polgáraival is. Lónyay levelében vannak bizonyos túlzások, de a másik fél írásának az ismeretében a Kálló körüli vita sokkal színesebben és plasztikusabban elevenedik meg.¹⁰¹

„Őfelsége nem adhatja Kállót meg az Kállay familiának, mert az nemes országnak eszébe vevén ezelőtt való üdőkben az Tiszán innét való földnek pusztulandó állapotját, egy tanácsból és egy akaratból csinálták ez alkalmas helyen az török ellenség ellen Kállót, kinek fundálásához annyi kedve volt az országnak, hogy az bódog emlékezetű Báthory Miklós maga is példát akarván másnak mittálni, nem szánta az ásóval az földet hánni, kit az ország oly nagy szorgalmatossággal csinált akkor, ki-ki minden erejével rajta volt, kinek fundálása most is bizonyóságot téssen magával. Így azért ha akkor az nagyelmjű embereknek tetszett ezt megépíteni és szabadsággal megékesíteni, most két nemes ember kedvéért . . . nem méltó . . .” elrontani.

„Az Kállay familia Kálló városát kéri őfelségétől. Kálló városának pedig az helyén csak egy ház sincs, egy ember sem lakik. hanem az városnak az telekén ki az török mián pusztult el is, most füvel az vitézlő rend, kit ha őfelsége megadna, soha itt az vitézlő rend el nem élhetne, mert nem volna lovát hol csak egy nap is tartani.”

„Azmely városa most vagyon Kállónak, az csináltatott egyszer is, másszor is az vitézlő néptől az vár mellett azvégre, hogy majorságokat ott tartották mind lovas és gyalog, házok népével együtt, mert az vár azoknak mind bevételére elégtelen, hanemcsak szükségnek idején fegyveres nép szokta az várban szorulását: azért ezt az várost az vitézlő rend csinálta, palánkját építette és árkát ásta, kiben számtalan keresztyén atyánkfiát oltalmazták meg, magoknak nagy vérek kiontásával és kárvallásokkal s néha rabságra vitetésekkkel is megtartván vitézül ez helyet ezideig minden ellenség ellen, kire nézve nem méltó hát ezekről az jutalmas és böcsültre méltó vitézepektől házokat és örökségeket elvenni és haszontalan embereknek adni, kiknek azon körül való jószágok is mind elveszett és pusztult volna, ha ez vitézepektől ezen helyből nem őriztetett volna.

Az mely piacot pedig kívánnak, soha birodalmok benne nem volt, mert amint a városát, hogy soha ez mostanít nem bírták, így ez kis piacot is csak az vár kapuja előtt az várbeliek szükségére csinálták volt az kapitány akaratjából, hogy az vitézlő rend messze eledeliért és borért ne járjon, kinek vásárbíró az várbeliek közül tartottak mind ez óráig és az kapuról vigyáztak reá is . . .

A várost kérik, elhivatván másokat, hogy övék volt, mely város soha övék nem volt, sem jobbágyok rajta nincsen, . . . ezben az városban lakók közül senki ő jobbágyok nem volt, hanem az török előtt messzül az Alföldről szállott ide az község és itt őfelsége vára alatt más helyen és nem az ő régi városok helyén.

telepedtek meg szegények, melyről az római császár őfelsége is erős parancsot adott volt, az hódoltságról felfutott községet befogadják ide.”

A várkapitánynak van egy találó megjegyzése is a labor gratuitusra, ingyermunkára vonatkozóan: „míg az szolgabíró elfutosná az vármegyét, addig leomlana az vár oldala”.

Megvádolja Lónyay András Kállay Miklóst, hogy a várbeliek ellen hajdúkat fogad fel, holott „az végház mind Erdélyre, mind Törökországra őrálló hely”.

„Végezetre egy summában, ha őfelsége Kálló városát az vártól elszakasztja, az várat is odaadja s az Tiszán innét való földtől is búcsúját vegye.”¹⁰²

A Kállayak nem kapták vissza Kállót, Lónyay András érvei meggyőzőek voltak. Alapítása után 40 évre a várnak kialakult a gazdasági helyzete is, Káthay Mihály koncepciója végleg érvényre jutott.

J E G Y Z E T E K

1. Országos Levéltár. Dica-jegyzék, Raksz. A 2662 Tom. XLI. Itt mondok köszönetet Mező András kandidátusnak, hogy felhívta figyelmemet munkám szempontjából erre az igen értékes anyagra.
2. Uo. 1555. év.
3. 1504—1566 Memoria rerum (Verancsics-évkönyv). Budapest, 1981. 109.
4. Uo. 119.
5. OL. Dica-jegyzék az 1566. évből.
6. Istvánffy: Historiarum de rebus hungaricis. Bécs, 1758. 311.
7. Bongars Jakab utazása Bécsből Konstantinápolyba 1585-ben. Közli Szamota István: Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054—1717-ig. Budapest, 1891. 171.
8. Forgách Ferenc: Emlékirat. Budapest, 1982. 366.
9. Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár, IV. A. 1. Fasc. 23. no. 1—2/1610 és ugyanott Nagykálló mezőváros levéltára, A Kállay család urbéri pere, Fasc. 2. no. 35. 27—51. l. Kállóra és várára vonatkozóan két alapvetően fontos dokumentum, de nagy körütekintéssel lehet csak használni.
10. Lukácsy Sándor.
11. A magyarok története. Ford. Elaskovics József. Madzsar Tarihi. Budapest, 1982. 451.
12. Új és Ó Kalendáriom 1777 estzendőre Hanckens Bálint continuatioja szerint. Kolozsvár é. n.
13. Bongars i. m.
14. Az első löcsei kalendáriom az 1626-odik évre. Új kiadás Löcsén, 1909.
15. Kelet-Magyarország, 1986. II. 8. Balogh László: A kállói vár történetéhez.
16. Molnár József: A Subich-nemzetsegből származó brebiri Melith család vázlatos története. Hajdúnánás, 1939. 14.
17. Memoria rerum, 107.
18. Lukinich Imre: Hadtörténeti Közlemények, 1913. 589.
19. Pierre Lescapier utazása Erdélybe. Közli Benda Kálmán és Tardy Lajos. Budapest, 1982. 94.
20. Illéssy János: Két egri vitézről. Hadtörténeti Közlemények, 1897. 281.
21. Bethlen Farkas: (Báthori István uralkodása) A Báthoriak kora. Budapest, 1982. 32.
22. Szamosközy István: Történeti maradványai I. k. Vegyes följegyzések. Budapest, 1880. 147.
23. Takáts Sándor: Prépostváry Bálint főkapitány. Régi magyar kapitányok és generálisok. Budapest, 1922. 270.
24. Uo. 270.
25. Uo. 271.
26. Illéssy i. m. 284.
27. Illéssy i. m. 291.
28. Uo.
29. Szirmay Antal: Szabolcs vármegye esmérte. Buda, 1810. II. 160.
30. Szamosközy: Tört. maradványai. I. k. 147.
31. SZSZMLt. Elenchus nominalis I. f. 89. és Prothocollum IV. folio 182/b.
32. Bojti Veres Gáspár: A nagy Bethlen Gábor viselt dolgairól. Bethlen Gábor emlékezete. Budapest, 1980. 37.
33. SZSZMLt. Elenchus nom. I. k. f. 89. és Prot. IV. f. 207.
34. Istvánffy: i. m. 292.
35. Takáts Sándor: i. m. Balázsdeák István, 155.
36. Istvánffy: i. m. 425.
37. Károlyi levéltár. III. k. 490.
38. Takáts Sándor: i. m. 275.
39. SZSZMLt. Elenchus rerum judicialium I. k. f. 96.
40. Baranyai Decsi János magyar históriája. Budapest, 1982. 79.
41. Bethlen Farkas: i. m. 32.
42. Bongars: i. m.

43. SZSZMLt. Prot. VI. f. 179.
44. Csorba Csaba: Várak a hegyaiján. Budapest, 1980. 78.
45. SZSZMLt. Prot. VI. f. 23.
46. SZSZMLt. Prot. VI. f. 40.
47. SZSZMLt. Fasc. 9. no. 16. 1588.
48. SZSZMLt. Prot. VI. f. 40.
49. SZSZMLt. Prot. VI. f. 64.
50. Két vitéz nemesúr... Telegdy Pál és János levelezése. Közzétette Eckhardt Sándor. Budapest, 1944. 133.
- 51a. Hídvégi Miko Ferenc Emlékirata, Bethlen Gábor krónikásai. Szerk. Makkai László, Budapest, 1980. 39.
- 51b. Két vitéz nemesúr. 58.
52. SZSZMLt. Prot. VIII. f. 42. és El. nom. I. f. 89.
53. Forgách Ferenc: i. m. 196. és Forgách Simon jegyzete. 361.
54. Rimay János: Darholz Kristófnak, a Balassi halálára írt gyászversciklus ajánlásaként. Janus Pannonius — Magyarországi humanisták. Szerk. Klaniczay Tibor. Budapest, 1982. 834.
55. Két vitéz nemesúr. 60.
56. Nagy László: Káthay Mihály a magyar történelemben. Valóság, 1976. 9. sz. 95.
- 57a. SZSZMLt. Prot. IX. f. 3.
- 57b. Regeszták a külföldi levéltárakból. Közli Marczali, H. Tört. T. 1878. 906.
58. Szádeczky Lajos: Erdély és Mihály vajda története. Temesvár, 1893. 196.
59. Uo. 250.
60. Lásd 9. sz. jegyzet.
61. Marczali Henrik: Külföldi levéltárakból. Történelmi Tár. 1878. 923.
62. SZSZMLt. El. nom. I. f. 104, ill. f. 371.
63. L. 9. sz.
64. Szamosközy: i. m. 253.
65. Szamosközy: i. m. 247.
66. Benda Kálmán: A Bocskai-szabadságharc. Budapest, 1955. Okmánytár 71.
67. Szamosközy: i. m. 327.
68. Nagy László: i. m. továbbá Kard és szerelem. Budapest, 1985. 113—115.
69. Nagy László: Kard és szerelem 122.
70. Szamosközy: IV. k. 312.
71. Nagy Iván: Magyarország családai címekkel és nemzedéki táblákkal. Pest, 1862. IX. k. 599.
72. Szádeczky—Kardos: i. m. 250.
73. Szamosközy: i. m. IV. k. 147.
74. Istvánffy: i. m. 467.
75. Szamosközy István: Erdély története. Sinkovics-válogatás. Budapest, 1981. 452—459.
76. Bojtj Veres Gáspár: i. m. 46.
77. Szamosközy: Vegyes feljegyzések. IV. k. 230.
78. Szamosközy: i. m. IV. k. 312.
79. Szamosközy: i. m. IV. k. 270.
- 80a. Szamosközy: i. m. 352. 353.
- 80b. Nagy László: Bocskai-szabadságharc katonai története. Budapest, 1961. 321.
- 80c. Szamosközy: i. m. IV. 325.
81. Bocskay István és Illésházy István levelezése. Közli Szilágyi Sándor. Történelmi Tár 1878. 55.
82. Történelmi Tár. 1878. 74—75.
83. Nagy László: Bocskai-szabadságharc katonai története. Budapest, 1961. 355.
84. Uo.
85. Szamosközy: i. m. IV. 360—361.
86. Történelmi Tár, 1878. 81.
87. Történelmi Tár, 1878. 601., 620.
88. Történelmi Tár, 1878. 619., 621.
89. Benda Kálmán: Kálló vára 1607—1608-ban. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Evkönyve XV—XVII. Nyíregyháza, 1982. 69.
90. Benda: i. m. 69.
91. Komáromy András: A szabad hajdúkra vonatkozó levelek és okiratok. Tört. Tár, 1900. 427.
92. Uo. 437.
93. Benda: i. m. 74.
94. Benda: i. m. 74.
95. Történelmi Tár. 1878. 880—881.
96. Benda: i. m. 75.
97. Történelmi Tár, 1880. 321.
98. Benda: i. m. 80.
99. Nagy Iván: i. m. IX. k. 599.
100. SZSZMLt. El. nom. I. f. 560.
101. Komáromy András: Kálló mint végvár. Hadt. Közl. 1897. 32—34.
102. Uo. 37.